

Græker mod græker – hoplitslaget i klassisk tid¹

af Adam Schwartz

Indledning

Grækerne var et ualmindeligt krigerisk folk. Det er næppe tilfældigt, at den græske (og dermed den europæiske) litteratur åbner med et storladent og grueligt digt om krig, nemlig *Iliaden*.

Antikkens Grækenland bestod i arkaisk og klassisk tid som bekendt af henved 1.000 attererede og formodentlig flere hundrede uattererede små bystater, *poleis*: dvs. en bymæssig bebyggelse med et ret lille opland. Disse bystater lå nærmest konstant i krig med snart den ene, snart den anden af deres naboer; og faktisk var krig så almindeligt forekommende et fænomen, at det nærmest var normaltilstanden. Et overraskende, indsigtfuldt vidnesbyrd herom er Platon, der i begyndelsen af dialogen *Lovene* lader samtalepartneren Kleinias, en ældre herre fra Kreta, sige:

Efter [vores lovgivers] dom er de fleste mennesker tåbelige, når de ikke kan indse, at alle altid hele livet igennem ligger i stadig krig mod alle stater. For det, som de fleste kalder fred, det er ikke andet end et navn; i virkeligheden ligger alle stater altid i krig med alle, selv om den ikke er erklæret; det er naturens orden.²

Omkring begyndelsen af arkaisk tid havde en ny måde at kæmpe på set dagens lys. Tidligere tiders kampform, som vi aner omridset af i *Iliaden*, og som helt overvejende involverer ryttere og stridsvognskæmpere, repræsentanter for samfundets allerøverste lag, der på bedste riddermaner duellerer til hest eller i stridsvogn, bliver afløst af den ensartede hoplitalanks. Revolutionen er, at man nu går over til helt og holdent at satse på infanteri, og at alle deltager på lige fod i kampen.

Vi vil se på hoplitten i en relativt sen fase, på det højeste udviklingstrin; dvs. ca. 500 – 330 f.Kr., omtrent det, man kalder 'klassisk tid'. Inderst bar han en almindelig, græsk

-
1. Denne artikel er et let omarbejdet manuskript af et foredrag med samme titel holdt ved flere lejligheder. Som sådan har den bibeholdt meget af originalens mundtlige form og direkte, mere tvangsfrie formuleringer, og det forklarer også den noget kursoriske behandling af det store emne.
  2. Pl. *Leg.* 625e-626a.

sommerpåkledning: tunika (*chiton*), som kunne opsuge sved og fungere som undertøj. På fødderne havde han sandaler, snøret med remme.

Panser

Til beskyttelse var hoplitten udrustet med et panser (*thorax*). De tidlige var klokkeformede og af bronze med udbuling for siddekomfort. Bronzepansere har været ekstremt tunge, og ydermere har de været stegende hede i solen: grækerne førte sædvanligvis deres krige sent om foråret og tidligt på sommeren, og da ligger gennemsnitstemperaturen mageligt over de 30°. På et tidspunkt blev de for uhåndterlige og tunge for grækerne, og senest omkring Perserkrigene – dvs. ca. 480 – gik de ud af brug til fordel for lettere, mere smidige ‘pansere’ af læder eller lag af sammenlignet linned, evt. med metalforstærkninger. Man har byttet sig til større komfort og mobilitet til gengæld for ringere beskyttelse. Bronzepansernes manglende popularitet understreges af en passage i Aristophanes’ komedie *Freden*, hvori den fredsommelige hovedperson antyder metalpanserets anvendelsesmulighed som natpotte.

Panseret er hængslet og åbent i den ene side, hvor det klemmes om kroppen og lukkes med snører og spænder. To skulderstropper lukkes ned over skuldrene bagfra og fæstnes på brystet. Det skal sidde tæt, men ikke for tæt: hvis det er for stort, hænger al vægten på skuldrene; i modsat fald er den, med Xenophons ord, “snarere et fængsel end et panser”.³ Forneden er panseret skåret op i *pteryges*, ‘vinger’, der muliggør siddet på hug og knælen.

Benskinner

På benene bar hoplitten benskinner af formstøbt bronze, på indersiden formodentlig foret med filt eller læder, så de ikke gnavede. De var ikke snøret på plads, men snarere klemte i façon om benet, fordi bronzeblikket var så tyndt. De går fra anklen op til knæet og yder beskyttelse af underbenet mod spydstik o.l. Som bekendt er skinnebenet et meget sårbart område, fordi knoglen ligger lige under huden.

Hjelm

På hovedet bar hoplitten den karakteristiske hoplithjelm, som er opstået på Peloponnes, og som i sin mest karakteristiske form kaldes korinthisk hjelm. Den er af bronze og hamret ud i ét stykke. Den indkapsler hele hovedet og en del af hals og nakke samt kæbe og har stort set

---

3. Xen. *Eq.* 12.2-7.

kun to smalle sprækker til øjnene. Ørerne er som regel dækket, og udsynet er begrænset af næseskinnen. Hvis man nogensinde har prøvet en moderne styrthjelm, ved man, at det næsten er umuligt at høre indeni: det samme gælder for en hoplithjelm. Desuden må der have været en grufuld larm i en falanks: der har været våbenraslen, skridt, råb og skrig. Den korinthiske hjelm ydede fremragende beskyttelse, men gav elendigt udsyn og ingen mulighed for kommunikation. Dette har til dels været bestemmende for den nærmest latterligt enkle falankstaktik. Øverst havde hjelmen ofte en hjelmbusk af farvet hestehår. Dette fænomen er kendt i alle kulturer: det får bæreren til at virke højere og farligere (tænk f.eks. på danske livgarderes bjørneskindshuer). Hjelme har haft meget forskellig udformning, som det kan ses af Plutarchs beretning om byen Pellenes fald i 241: her satte erobrerne deres egne hjelme på hovedet af de kvinder, de havde røvet som krigsbytte for på den måde at kunne finde deres egne igen.⁴

Spyd

Af våben var spydet absolut hoplittens hovedvåben: det græske udtryk for krigsbytte eller krigsfange, *aichmalotos*, betyder bogstaveligt talt erobret med spydet. Hoplittens spyd eller lanse har været 1,80-2,40 m lang, og spydstagen lavet af kornel- eller asketræ med en diameter på ca. 2-3 cm. For enden var der en tveægget jernspids, typisk med en lidt bred, buet façon. I den anden ende var den såkaldte *styrax* eller *sauroter* (= firkantet) med form som aflang pyramide; den gjorde det muligt at sætte spydet fra sig, når det ikke var i brug, og det forhindrede råd og flæk i skaftet. Spydstagen knækkede ofte i kamp, og Polybios siger, at *styrax*'en så kunne bruges som reservespids i en snæver vending.⁵ Endnu en ekstra funktion viser, hvor tæt pakket falanksens kampe var: når slaget bølgede frem og tilbage, var det muligt at spidde en såret eller væltet fjendtlig hoplit, der ikke kunne komme op, med et hårdt nedadrettet stød. Man har faktisk fundet bronzebrystpanserer med firkantede huller i, og dette kunne indikere netop denne anvendelse (men det kan dog være huller fra søm eller nagler til ophængning). Samtidig var det farligt, for når de forreste hoplitter stødte og stak efter fjenden, var der risiko for at ramme hans egne kammerater lige bagved ham. Nogle må simpelthen være blevet såret eller dræbt på den måde.

---

4. Plut. *Arat.* 31.3.

5. Polyb. 6.25.6, 6.25.9.

Sværd

I sværdet havde hoplitten et sekundært offensivt våben. Det var af jern, typisk ca. 60 cm. langt og let bladformet. Det var tveægget og egnet både til hug og stik. Sværdet var normalt kun til brug, når spydet 'slap op', altså var knækket eller tabt. I andre tilfælde kunne hoplitten være bevæbnet med en *machaira*, et krumt, enægget rytterhugsværd.

Skjold

Men det allervigtigste våben var skjoldet (hoplon eller aspis): det var af træ, 80-90 cm i diameter, evt. betrukket med læder indvendig og som regel med et tyndt lag bronze på ydersiden. Det havde ofte et emblem, enten personligt eller bystatens (f.eks. Λ for Lakadamon) e.l. Skjoldet har efter de fleste beregninger vejet ikke mindre end 8 kg. Det krævede derfor enorme kræfter at holde det frem for sig i længere tid ad gangen; og det var således meget vigtigt, at skjoldet var endda meget konkavt, nærmest skålformet: det kunne 'hænge' på skulderen, så snart det ikke direkte var i brug, og bæreren kan dække sig helt inde i det. Grebet er også smart: med en bøjle i midten og et håndtag tættere på skjoldkanten blev vægten fordelt på hele bærerens arm, ikke bare hånden. Det skal lige nævnes, at i alt har en fuld feltmæssig udrustning vejet mellem 25 og 35 kg.

Vigtigst af alt var, at skjoldet dækkede både overkroppen og den ubeskyttede underkrop, fra hage til knæ – men det er perfekt cirkelformet og fyldte derfor enormt. Hvis man skal kæmpe alene, er dette design ubrugeligt og virker nærmest imod hensigten. Så hvorfor?

Falanksen

Lad os se på falanksen. En tilstrækkeligt stor gruppe hoplitter opstillet i slagformation kaldes en falanks. Den tætte opstilling har nødvendiggjort arten af hoplittens våben – eller omvendt, det er svært at sige, hvad der har resulteret i hvad. Med det cirkulære skjold har man dækket sin egen venstre side, og, i en tæt formation, sidemandens ubeskyttede højre. Ifølge Plutarch sagde den spartanske konge Kleomenes: "Hjelm og brystpanser har man på for sin egen skyld; skjoldet bærer man for hele liniens skyld"⁶. Dette er overordentligt vigtigt. Det betyder, at falanksens succes stod og faldt med dens grad af sammenhæng og sammenhold. Hvis bare én hoplit veg, var hans sidemands højre side ubeskyttet, og der var risiko for, at det hele kollapsede. Sammenhold var alfa og omega. Derfor opstillede man som

---

6. Plut. *Mor.* 220a.

regel de enkelte phylar, altså slægtskabsgrupper, ved siden af hinanden, for at opnå maksimal kammeratskabsfølelse på mikroplan. – Til gengæld var de enkelte phylar så meget mere udsat, når slaget gik særligt hårdt til på en bestemt sektor, som f.eks. ved Leuktra i 371 hvor den spartanske officer Sphodrias og hans søn Kleonymos begge faldt inden for ganske få minutter. Også indskrifter med tabslistar opregner de faldne phylar-vis. Det må have været traumatiserende ud over det sædvanlige, når man i et hårdt slag har kunnet se sin far, søn, bror, nabo og barndomsven gå ned lige ved siden af en selv.

Falanksen var typisk opstillet med meget bred slaglinie og otte mand i dybden, prøvede veteraner forrest og bagest – det sikrede sammenhæng. Thukydide beretter desuden, at der på grund af den udækkede spydside var en tendens til, at enhver falanks havde afdrift mod højre, fordi alle hoplitter uvilkaarligt trykkede sig længere ind under skjoldet hos højre sidemand. Af denne årsag var den yderste, forreste højrefløj den absolut mest udækkede og udsatte plads, og derfor også den mest ærefulde: her satte man de bedste kontingenter, og her havde hærføreren, strategen, sin plads.

Slaget

Slag indledtes ved, at man marcherede fjenden i møde på en egnet slette: klodset, tungt infanteri som hoplitter er helt uegnet til kamp i ujævnt terræn. De to falankser tog opstilling over for hinanden og foretog varselsofringer. Når disse var gunstige, marcherede hoplitterne frem, mens de sang en krigshymne til Apollon, den såkaldte paian. Efterhånden marcherede man hurtigere. Under nervepresset og for at få et godt første stød ind, begyndte de til sidst at løbe: falankserne tørnede sammen med et brag – krigsdigtere som Tyrtaios og historikere som Xenophon omtaler faktisk de enorme drøn, der kommer fra flere tusinde mand klædt i 30-35 kg bronze, der støder ind i hinanden skjold mod skjold og spyd mod spyd.⁷ Opgaven for de forreste tre rækker, hvis spydspidser rakte frem foran linien, idet de stødte sammen, var så at prøve at få et rent stød ind mod fjenden lige overfor. Der kan gøres på to måder: enten over skjoldet mod hals og bryst, eller underhånds, op i den ubeskyttede skridtregion – dette vil have standset hoplitten øjeblikkeligt. Det er formentlig dette skrækkelige billede, der møder os hos Tyrtaios, når han siger at “det er et skændigt syn at se en gammel, grånet mand ligge blandt de forreste – foran de unge – og gispe sit liv ud i støvet, mens han knuger sine blodige kønsdele i hænderne.”⁸

---

7. Tyr. *fr.* 19.14-20 West; Ar. *Ach.* 573; cf. Xen. *Kyr.* 7.1.35.

8. Tyr. *fr.* 10.21-27 West: cf. *Il.* 13.568-569: “Midt mellem Blusel og Navle, et Sted, hvor de krigerske

Næste fase af slaget var, at de to falankser nu prøvede at bryde hinandens sammenhængende struktur, for de tre forreste rækker vedkommende ved at stikke og støde efter fjenden – enten altså under skjoldet eller over det – for resten af falanksen bogstaveligt talt at skubbe på bagfra med deres skjolde, for at bryde fjendens rækker og skubbe egne folk ind i den anden falanks (Polyb. 18.30.4; Askl. 5.2 omtaler det konkret). Det hule, runde skjold er skabt til netop det: at skubbe ind i ryggen på manden foran. Et andet formål kan være at prøve at tage modstanderen i den ubeskyttede flanke med en omgående bevægelse, men en falanks er ualmindeligt klodset, når den bevæger sig. Til gengæld mener Polybios, at intet i verden kan modstå en falanks, der angriber frontalt.⁹ Det fandt perserne jo ud af ved flere lejligheder. I slaget har alt formentlig været kaos: støv, blod, råb og skrig og dødsrallen, våbenlarm, altsammen filtreret igennem den korinthiske hjelm – der ikke giver mange chancer for at opfatte noget som helst – i temperaturer på omkring 30°.

Der er altså tale om en kampmetode, som baserer sig på mod, beslutsomhed, udholdenhed og fællesskabsfølelse, og som ikke kræver nogen speciel våbentræning: alle, erfarne og uerfarne, unge på 18, hvor værnepligten som regel begyndte, og gamle på 60, hvor den holdt op, kunne uden videre tage deres del af slaget.

Ikke uden grund udviklede der sig en særlig kampmoral, der i allerhøjeste grad lagde vægt på standhaftighed og målrettet beslutsomhed: det gjaldt om at holde sin plads, uden at vige for den spydspids, der svirpede rundt om hovedet på én, og det var altafgørende, at man ikke lod sig kue til at flygte. Dette aspekt af hoplitkrigsførelsen afspejles overalt i kilderne, ikke mindst Tyrtaios, der digtede i Sparta helt tilbage midt 7. årh., men også folk som Platon påpeger nødvendigheden af at lære de unge det helt essentielle – at kunne udholde presset, fysisk som psykisk. Særlige i denne sammenhæng er spartanerne, der tit fremhæves netop fordi Sparta var den eneste polis, der rådede over en decideret professionel hær, som derfor kunne foretage komplicerede taktiske manøvrer langt ud over andre græske staters evner. I Thukydids gengivelse af den athenske statsmand Perikles' gravtale over de første athenske faldne i Den peloponnesiske Krig lader han netop atheneren kontrastere den athenske enkelhed og frejdighed med spartanernes metode:

Også i vor militære praxis adskiller vi os fra vore modstandere [...]; vi stoler nemlig ikke så meget på intriger og list som på den dådkraft der udgår fra os selv. For det andet er der opdragelsen: De opnår

---

Vaaben/ slaae de usalige Menneskens Børn de piinligste Vunder” (overs. Wilster).

9. Polyb. 18.30.11.

deres mandsmod ved møjsommeligt øvelse fra den tidligste ungdom; vi lever ubundet, men møder dog de farer der svarer til vor styrke lige så godt.¹⁰

Det barske krav om tapperhed og standhaftighed under sådanne uhyrlige omstændigheder dukker op gang på gang, i poesi såvel som i prosa. Navnlig Tyrtaios opfordrer i sine digte hele tiden især sine unge landsmænd til at holde stand for enhver pris; og den unge krigers pligter bliver ganske godt opsummeret i det følgende:

Intet menneske er skikket til krigerisk dåd,
hvis han ej tåler at se den blodige død for sit øje,
ej kan gå fjenden nær, ikke tør gribe ham fat.
Dét er den bedste dåd at øve i menneskenes verden,
dét er den skønneste pris unge kan vinde for sig.
Dét er en skat som ejes i fællig af byen og folket,
dét at en mand skræver ud forrest i krigernes flok
og holder stand og den hæslige flugt aldeles forglemmer,
sættende ind sit liv og sit standhaftige sind,
og med sit ord opmuntrer den mand som står ved hans side:
Sådan et menneske er skikket til krigerisk dåd.
Hurtigt han vender til flugt spydtakkede rækker af fjender,
standser med kampivrig dåd slagets fremrullende sø.
Selv vel han falder og mister sit liv blandt de forreste kæmper;
hæder han bringer sin by, borgernes hær og sin far:
Mængder af spyd er gået igennem hans bryst og hans panser
og hans knoppede skjold; forfra blev altid han ramt.¹¹

I den athenske 'faneed', som vi har bevaret på indskrift, lover den unge soldat, der skal indsværges, aldrig under kamp at forlade sin post. Grunden er let nok at forstå: til syvende og sidst er det det, der afgør slaget.

Næste fase af slaget er sammenbruddet af den ene eller den anden falanks. Det er i dette øjeblik slaget tabes; når den ene part endeligt giver efter for presset og helt opgiver modstanden. Som regel har der formentlig været tale om, at linien blev gennembrudt flere steder, og enhver orden og sammenhæng er gået tabt. I denne fase af slaget har der været mange dræbte på den tabende side, især hvis de ikke kunne foretage et nogenlunde kontrolleret tilbagetog. Hvis man trods alt kunne det og fik omgrupperet, havde man en

---

10. Thuk. 2.39.1 (overs. Friis Johansen).

11. Tyrt. fr. 12.10-26 West (overs. Friis Johansen).

spinkel chance for at modstå et nyt angreb, men dette var sjældent. Faren har været enorm for de spredte tropper i deres klodsede udrustning, og fristelsen til at smide skjoldet og løbe har været stor. Det hedder på græsk rhipsaspia, altså 'skjoldkast'. Taleren Demosthenes beskyldes for det, og en vis Kleonymos, som Aristophanes konstant gør grin med. At smide skjoldet var forbundet med enorm social stigmatisering: det var ensbetydende med hovedkulds flugt, og skjoldet var jo det, man havde for alles skyld. I anekdoten siger den spartanske mor til sin søn: enten kommer du hjem med dit skjold, eller også på dit skjold. Det kan siges på ægte lakonisk med fem ord (ἢ τὰν ἢ 'πὶ τᾶς)!¹² Platon beretter om Sokrates, der var med ved det katastrofale athenske nederlag ved Delion i 424, at han gjorde det eneste rigtige i den situation: han beholdt alle sine våben og gik roligt og beslutsomt tilbage, mens han kiggede barsk til alle sider. De sejrrige fjender havde derfor ikke lyst til at løbe en unødigt risiko, når sejren alligevel var sikker; og Sokrates blev reddet, i modsætning til andre, der smed alt og flygtede over hals og hoved.¹³

Slaget var officielt overstået og sagen afgjort, når den ene part anerkendte sit nederlag ved under våbenhvile at bede om lov til at samle sine døde op: derved anerkendte man i praksis, at den anden part beherskede slagmarken. Den sejrende part opsatte oftest et såkaldt sejrstegn: en slags trækors behængt med et panopli, altså en fuld udrustning erobret fra fjenden.

Det rituelle/sociologiske

Hoplitslag har været en ualmindelig grim affære. Historikeren Herodot lader den invaderende perserkonge Xerxes' rådgiver, Mardonios, fortælle om den mærkværdige måde, grækerne fører krig på:

Desuden hører jeg, at hellenerne i deres mangel på omtanke fører krig på den tåbeligste vis. Når de nemlig har erklæret krig, marcherer de frem mod hinanden på det mest jævne terræn, de kan finde, og følgen er, at sejrherren vender hjem med store tab, for slet ikke at tale om de besejrede – de bliver tilintetgjort. Jeg mener, da de jo taler samme sprog, burde de ordne deres stridigheder på en mere fornuftig måde ved hjælp af gesandter og herolder og ialfald ikke ved kamp, og hvis de absolut skulle slås, burde de finde den position, hvor de selv er stærkest og så angribe modstanderen derfra.¹⁴

---

12. Plut. *Mor.* 241f 16, cf. Σ Thuc. 2.39.1; Stob. *Flor.* 3.7.30.

13. Pl. *Symp.* 221a-c.

14. Hdt. 7.9β.1 (overs. Hastrup og Hjortsø).

Man forstår Mardonios' undren. Det kræver noget helt særligt at få mænd til at løbe direkte ind i en massiv mur af skjolde, som stritter af spydspidser, endda iført tung, ubekvem udrustning, som afskærer en helt fra omverdenen. Det har været en mareridtsverden, hvor folk er døde i hobetal, og frygten var enorm: hærføreren Iphikrates klagede over ikke at kunne høre sine egne folks våben rasle for deres tænderklapren; og Aristophanes beretter om folk, der bogstaveligt talt skider i bukserne af bare skræk før slaget.¹⁵

Den fælles stiltiende aftale om at afgøre stridigheder på en så ekstrem måde har derfor meget stærke træk af noget ritualiseret over sig. Grækenland består f.eks. af ca. 80% bjerge, men ikke desto mindre vælger man altså bevidst og efter aftale at kæmpe på relativt få sletter, der er de eneste egnede områder til formålet. Det ville sikkert have været det nemmeste af verden at stoppe naboen på vej over f.eks. bjergene med guerillataktik; alligevel er det ikke før Den peloponnesiske Krig, at man bruger andre former for taktik i noget nævneværdigt omfang. Hvorfor var hoplitslag mellem tætpakkede falankser en sådan succes?

Der var flere grunde, som alle har at gøre med samfundets indretning i arkaisk og klassisk tid. I de allerfleste samfund har hæren nemlig blot været borgerne under våben, og i mange bystater har borgerværdigheden derfor været afhængig af, om man kunne gøre tjeneste som hoplit. Vi skal i den forbindelse tænke på, at de fleste af de antikke personligheder og forfattere, vi kender til, har været i krig som hoplitter. Sokrates var det bestemt, og på sin gravskrift ville f.eks. Aischylos kun have stående, at han havde gjort sin pligt som hoplit ved Marathon og Salamis. Det er rimeligt nok: i den turbulente græske verden har en bystats fysiske overlevelse været direkte afhængig af, om den kunne forsvare sig selv mod evt. erobrere. Dette er et vigtigt element i Platons Staten, hvor den ene af de tre accepterede klasser er krigere, der skal forsvare staten.

Hærene i de forskellige bystater var altså deciderede borgerhære; dvs. de udgjordes ikke af professionelle karrieresoldater før ret sent. Hoplitterne bekostede selv deres udrustning, og den var ikke billig: man har sammenlignet den med udgiften til en bil i vore dage. Rygraden i borgerstanden i langt de fleste græske bystater var netop de relativt velstående, hårdføre bønder, idet det gamle Grækenland i udpræget grad var et agrarsamfund, baseret på hovedafgrøderne vin, oliven og hvede. De, der kæmpede, var derfor helt overvejende bønder; og det, de kæmpede om, var typisk territorialspørgsmål o.l.: bønder er meget nært forbundet til den jord, de dyrker; og de var aldeles ikke til sinds at lade en invaderende hær fra en anden

---

15. Polyain. 3.9.8; Ar. *Pax* 241 og Σ , 1175-1176, *Ach.* 350-351, 581, *Hipp.* 1056-1057.

bystat uforstyrret hæрге og brænde deres afgrøder – og denne form for suverænitets-hævdelse på fremmed territorium var netop formålet med en invasion.

Derfor var statens og individets interesser intimt forbundne, og derfor var det muligt gang på gang at stable en hær på benene, der var parat til at marchere direkte ind i fjendens spydspidser: frem for henholdende udmattelses- eller guerillakrig med kampagner i månedsvis ville de gerne have konflikten løst, én gang for alle, og på en måde, som alle kunne forholde sig til, så de kunne komme tilbage til deres jord. Det fik de: ifølge Vegetius var slag typisk overstået på to-tre timer.¹⁶ Vi kan også se hos Thukydide og Aristophanes, at det var meget vanskeligt for landbefolkningen i Attika at tåle Athens politik under Den peloponnesiske Krig: man havde trukket hele Attikas befolkning ind bag bymurene, mens man undgik et konfrontationsslag med spartanerne og i stedet fik forsyninger fra Piræus.¹⁷

Desuden har der været et element af genkendelighed og tradition: hele segmentet af selvejende, selvforsynende bønder har i høj grad defineret sig selv ud fra deres evne til at forsvare deres jord, og i kraft af metodens velegnethed er den hurtigt blevet cementeret som agrar-bystaternes måde at løse konflikter på. Som sådan blev den en del af den fælles kulturarv og dukker op igen og igen i litteratur og i kunst: der findes utallige vasemalerier og statuer m.m. med temaer fra alle områder af krig. De dyre og fornemme våben er gået i arv fra far til søn i generationer – de har til daglig hængt over ildstedet – og i bedste samurai-stil givet den unge kriger en fornemmelse af ærefrygt og drøj pligt over for tradition, slægt og samfund. Enhver landejende eller formuende borger har vidst, at polis' overlevelse afhang af ham selv; og på et eller andet tidspunkt i sit liv har man vidst, at man var nødt til at tage våbnene ned fra væggen og gennemleve nogle timers absolut helvede på jord, for at livet kunne gå videre på normal vis.

Et sidste, overraskende argument for den brutale konfrontation er, at selv om hoplitslagene var modbydeligt brutale og blodige i de forreste linier, så var de ofte temmelig korte – maksimalt nogle få timer – og tabene forekom hovedsageligt i de allerforreste linier. Nogle flere af den tabende part faldt der selvfølgelig, men af tabstallene til de hoplitslag, vi har kilder til, kan vi se, at gennemsnittet for sejrherrene lå på ca. 5%, for taberne på ca. 14%. Selv katastrofale nederlag med hovedkulds flugt og forfølgelse resulterede ikke i tabsrater på over 20% for de besejrede – til dels fordi det er vanskeligt for en hoplit i fuld udrustning at

---

16. Veg. *Mil.* 3.9.

17. Thuk. 2.13.1, 2.14-17, 2.21-23, 2.65; cf. Ar. *Ach.* 1-42, 59-72, 508-11; Isok. 8.77, 8.84-85.

forfølge nogen som helst. I sammenligning med senere tiders krigsførelse er det på det overordnede plan faktisk temmelig acceptabelt.

Det er meget tænkeligt, at det var grækerne, der for alvor fandt på at løse væbnede konflikter ved ét blodigt hovedslag på lige vilkår mellem jævnbyrdige infanterihære. Denne metode er perfekt tilpasset livet i et polis-samfund, og i det store og hele skånede man på denne måde civilbefolkningen. Slagets funktion var at begrænse krigen netop i kraft af sin hæslighed; og den smule taktik, man kunne udføre med en falanks, bestod i at bringe de mange tusinde mand på hver side i kamp så hurtigt og effektivt som muligt, på vej mod en sejr, der i egentlig forstand ville være et resultat af hele staten i krig; et fælles værk.

Den moralske idé om ét afgørende infanterislag er i høj grad givet videre til den europæiske kultur af grækerne; og at senere tiders militære udvikling har gjort store, åbne, afgørende feltslag i stigende grad absurde, er ikke deres fejl: på Sokrates' tid gav det i højeste grad mening.